

De Eerste Wereldoorlog

Inleiding: blz. 2

Voorspel: blz. 3

Bondgenootschappen: blz. 3

Dagboek van de oorlog: blz. 7

- 1 augustus 1914: groothertogdom Luxemburg bezet, blz. 7
- augustus 1914: België bezet, blz. 7
- Slag aan de grenzen, 14-25 augustus 1914, blz. 8
- 'retraite'/terugtocht, 25 augustus-5 september 1914, blz. 9
- Slag aan de Marne, 5-11 september 1914, blz. 10
- Eerste Slag bij de Aisne, 13-28 september 1914, blz. 11
- Slag om Antwerpen, 27 september-10 oktober 1914, blz. 12
- Eerste Slag bij Arras, oktober 1914, blz. 13
- Slag aan de IJzer, 18 oktober-29 oktober 1914, blz. 14
- Eerste Slag bij Ieper, 20 oktober-12 november 1914, blz. 14
- Eerste en tweede Slag in de Champagne, 1914/1915, blz. 15
- Tweede slag bij Ieper, 17 april-25 mei 1915, blz. 15
- Slag bij Verdun, 21 februari-18 december 1916, blz. 15
- Slag aan de Somme, 1 juli-15 november 1916, blz. 16
- Slag bij Chemin des Dames/tweede Slag bij de Aisne, 16 april-24 oktober 1917, blz. 17
- Derde Slag bij Ieper, 31 juli-6 november 1917, blz. 18
- Slag bij Cambrai, 20 november-30 november 1917, blz. 18
- 1918: Ludendorffs offensieven: Michael, Georgette, Blücher, Friedenssturm, blz. 18
- 1918: najaarsoffensieven van Foch: Amiens, Somme, Hindenburglinie, blz. 20

Inleiding:

In november 2018 is het honderd jaar geleden dat er een eind kwam aan de Eerste wereldoorlog: door het automatisme van de bondgenootschappen was een groot deel van de wereld bij die oorlog betrokken geraakt: België, Bulgarije, Duitsland, Engeland (+ koloniën), Frankrijk (+ koloniën), Griekenland, Italië, Japan, Oostenrijk-Hongarije, Portugal, Roemenië, Rusland, Servië, Turkije, Verenigde Staten.

Balans: gesneuvelde militairen 1914/1918 ¹ :			
België	53.034	Duitsland	1.885.000
Engeland	1.104.890	Bulgarije	49.000
Frankrijk	1.359.000	Oostenrijk/Hongarije	1.000.000
Griekenland	7.222	Turkije	325.000
Italië	57.000		
Roemenië	91.000		
Rusland (incl. burgeroorlog)	2.500.000		
Servië	207.000		
Verenigde Staten	297.000		
Totaal:	5.676.146		3.259.000
-Frankrijk: 8.200.000 gemobiliseerden		Duitsland: 13.250.000 gemobiliseerden	
-Totaal: in 1923 beide partijen meer dan 7.000.000 ernstig invaliden			
-Totaal geschat aantal burgerslachtoffers beide partijen: 13.000.000			

1914	Frankrijk	Duitsland	Engeland	Amerika
Staatshoofd	Poincaré	Wilhelm II	George V	Wilson
Minister van oorlog	Messiny ²	Von Falkenhayn, tot 20/01/'15 ³	Kitchener ⁴	War secret. L.Garrison ⁵
Opperbevelhebbers	Joffre ⁶ , 2/9/'15 tot 12/12/'16	Wilhelm II Von Moltke, tot 14/09/'14 ⁷	French, tot dec. '15 ⁸	Pershing
Legers + generaals	1 Dubai 2 Castelnau 3 Ruffey 4 De Langle 5 Lanrezac 6 Maunoury 7 Putz 8 d'Urbal 9 Foch	1 Von Kluck 2 Von Bülow 3 Von Hausen 4 Von Württemberg 5 kroonprins Friedrich-Wilhelm 6 Rupprecht von Bayern 7 Von Heeringen	BEF = British Expeditionary Force	

Voorspel: dat de moord in Sarajevo, de hoofdstad van Bosnië, de laatste druppel was die de emmer met giftige vloeistof deed overlopen, is bekend, maar de samenstelling van die vloeistof is minder bekend. Wat was er eigenlijk aan de hand?

In de 19^e eeuw was het grondgebied van Turkije in Europa teruggebracht tot 20%. Servië en Oostenrijk-Hongarije hadden samen in 1867 de Turken verslagen. Oostenrijk-Hongarije, dat in 1878 het sinds 1463 Turkse Bosnië-Herzegovina had bezet, annexeerde dat gebied op 6 oktober 1908. Turkije ontving als compensatie voor het verlies 20 miljoen gulden. Servië was des duivels.

¹ Bron: H. Bernard: *Guerre totale et guerre révolutionnaire: Atlas*, Brussel: Kon.Militaire School, 1977, blz. 95

² Daarna: Millerand, Galliéni, Roques, Lyautey, Lacaze, Painlevé, Clemenceau (premier:16/11/17-20/11/20)

³ Daarna: Von Hohenborn (20/01/15-29/10/16, Von Stein (4/11/16-9/10/18) Schëuch (9/10/18-2/01/19)

⁴ Daarna: Lloyd George(6/07/16-5/12/16), Earl of Derby (10/12/16-18/4/18), Milner (18/04/18-10/01/19)

⁵ Daarna: War secretary N. Baker (9/03/16-4/03/21)

⁶ Daarna: Nivelle (12/12/16- 17/05/17) , Pétain (17/05/17-26/03/18), Foch (26/03/18)

⁷ Daarna: Von Frankenhayn, Hindenburg, Ludendorff

⁸ Daarna: Haig

Servië had andere plannen, namelijk het stichten van een Groot-Servië, herinnerend aan het Servische keizerrijk van de 14e eeuw, voordat het geannexeerd werd door het Ottomaanse Rijk: Bosnië-Herzegovina zou daar deel van moeten uitmaken, evenals Albanië, Bulgarije, Hongarije, Kosovo, Kroatië, Macedonië, Montenegro, Roemenië.

De geheime Groot-Servische beweging ‘de Zwarte Hand’ had als doel “alle Serven van vreemde overheersing te bevrijden en hen in te lijven bij het koninkrijk Servië.”⁹ Alle Serven, dus ook die van Bosnië-Herzegovina! Daar werd de Servische cultuur door Oostenrijk-Hongarije geweld aangedaan, door onder andere “een Bosnische nationaliteit te scheppen, door de daar wonende Serven tot het rooms-katholieke geloof te bekeren, en door (...) het zingen van de Servische volksliederen te verbieden. Deze liederen herinnerden de Serven aan hun roemrijk verleden, toen Servië onder hun keizer Dusan (1346-1371) een grote Europese mogendheid was.”¹⁰

Servië eiste dat Bosnië-Herzegovina onafhankelijk zou worden. Intensief diplomatiek overleg tussen Rusland, Engeland, Oostenrijk, Italië, Montenegro, Albanië voorkwam een oorlog, maar vernederde de Serven. Wat pas na 1918 bekend zou worden, was de geheime toezegging op 21 januari 1909 van “Von Moltke¹¹, met ‘voorkennis’ (goedkeuring) van de Duitse keizer en zijn kanselier, dat indien een Oostenrijks-Hongaarse aanval in Servië de actieve interventie van Rusland zou bewerkstelligen, ‘ook Duitsland, zodra Rusland mobiliseert, zal mobiliseren en wel zijn hele leger.’”¹² De Servische regering berustte in haar onmacht, het Servische volk niet. 28 juni 1914 kwam de Oostenrijkse kroonprins Franz-Ferdinand zijn troepen in Bosnië inspecteren. Leden van de geheime, nationalistische beweging ‘Zwarte Hand’ stonden hem bij wijze van spreken op te wachten.

Dat bezoek van de kroonprins op die 28ste juni 1914 werd door de Bosnische Serven als een provocatie beschouwd: op die dag herdenken zij namelijk de Slag op het Merelveld bij Kosovo tegen de Turken op 28 juni 1389, die een einde maakte aan hun grote mogendheid. Het werd een dag die men zich nog lang zou herinneren:

28 juni 1914: Moord in Sarajevo, de hoofdstad van Bosnië, op de Oostenrijkse troonopvolger Franz-Ferdinand (1863-1914) en diens vrouw, door leden van ‘de Zwarte Hand’

Bondgenootschappen

1894: Frankrijk-Rusland

Rusland voelde zich bedreigd door de Triple Alliantie (1882) van Duitsland-Oostenrijk/Hongarije-Italië; Frankrijk sprak nooit over een revanche-oorlog tegen Duitsland om het in 1870 verloren Elzas-Lotharingen terug te krijgen, maar dacht er wel altijd aan: “y penser toujours, n’en parler jamais”, zoals een van de grondleggers

⁹ Generaal-majoor B.Mirkovich: Het Servische nationalisme en de Zwarte Hand, in A.J.P. Taylor e.a.: *Standaard Geschiedenis van de 20ste Eeuw*, deel 1, Standaard Uitgeverij, 1969, blz.220

¹⁰ Idem: Stefan Dusan was keizer van 1346-1371

¹¹ Neef van generaal/veldmaarschalk Helmuth Von Moltke (1800-1891), bekend van Slag bij Sedan, september 1870: nederlaag voor het Franse leger van keizer Napoleon III, die gevangen werd genomen.

¹² Bernadotte Schmitt: De annexatie van Bosnië en Hercegovina, in A.J.P. Taylor e.a.: *Standaard Geschiedenis van de 20ste Eeuw*, deel 1, Standaard Uitgeverij, 1969, blz. 213

van de Derde Franse Republiek, Léon Gambetta (1838-1882), in november 1871 had gezegd: er altijd aan denken, er nooit over spreken! In geval van nood kon Frankrijk op de hulp van Rusland rekenen en omgekeerd.

De prachtige Pont Alexandre III bij het Place de la Concorde in Parijs is genoemd naar de tsaar (1845-1894) die de bondgenootschapsverklaring ondertekend heeft.

1907: Triple Entente van Engeland-Frankrijk-Rusland, tegenhanger van de Triple Alliantie (1882) van Duitsland-Oostenrijk/Hongarije-Italië.

6 juli 1914: Duitsland belooft onvoorwaardelijke steun aan Oostenrijk-Hongarije.

13 juli 1914: telegram van Friedrich Von Wiesner van het Weense ministerie van Buitenlandse Zaken: “Niets wijst op de medeplichtigheid van de Servische regering, noch met betrekking tot de moord, noch met betrekking tot het verschaffen van de wapens ervoor.”¹³ Tegenwoordig denkt men daar anders over¹⁴: Servië had De Oostenrijkse regering en zelfs Franz Ferdinand gewaarschuwd “de voorgenomen reis niet te ondernemen.”

23 juli 1914: de Oostenrijks-Hongaarse regering bleef bij haar overtuiging dat “de Servische regering machinaties van verschillende genootschappen had toegelaten, die tegen de monarchie waren gericht”¹⁵ en stuurde een 48-uursultimatum van tien punten aan Servië: Oostenrijk wilde zich o.a. ter plaatse bemoeien met het onderzoek naar en het straffen van de medeplichtigen, maar Servië beriep zich (25/7) op zijn rechten als soevereine staat, daarin (25/7) gesteund door Rusland.

28 juli 1914: Oostenrijk-Hongarije verklaart Servië de oorlog, ofschoon: “Het onderzoek in Sarajevo leverde geen enkel bewijs op dat de Servische regering medeverantwoordelijk was.” (zie hierboven 13/7) Bovendien had Servië aangeboden het geschil voor te leggen aan het Hof van Arbitrage in Den Haag.

29 juli 1914: onder druk van zijn generaals, die in geval van oorlog in tijdnood vreesden te komen, omdat ze uitgerekend hadden hoeveel treinreizen er nodig zouden zijn om de miljoenen soldaten naar het front te vervoeren, tekent tsaar Nicolaas II het bevel voor een algemene mobilisatie. “Nicolaas schreef in zijn dagboek: ‘Daarna ging ik wandelen.’”¹⁶

1 augustus 1914: Duitsland verklaart de oorlog aan Rusland, dat (Duits ultimatum van 31/7) geweigerd had te stoppen met mobiliseren. Duitsland mobiliseert vanwege ‘Kriegsgefahrzustand’; Frankrijk ook.

1 augustus 1914: Duitse invasie in het groothertogdom Luxemburg; Duits ultimatum aan Brussel: Duitsland eist toestemming voor zijn legers om door België naar Frankrijk te trekken.

¹³ Vladimir Dedijer: De moordaanslag in Serajevo, in A.J.P. Taylor e.a.: *Standaard Geschiedenis van de 20ste eeuw*, deel 1, Standaard Uitgeverij, 1969, blz. 440

¹⁴ <http://www.ssew.nl/servie-juni-1914>

¹⁵ Idem, blz. 440, 442

¹⁶ A.J.P. Taylor: De oorlogsmachine begint te draaien, in A.J.P. Taylor e.a.: *Standaard Geschiedenis van de 20ste eeuw*, deel 1, Standaard Uitgeverij, 1969, blz. 444

3 augustus 1914: Brussel weigert die toestemming te geven. Duitsland verklaart de oorlog aan Frankrijk, dat (Duits ultimatum van 31/7) geweigerd had neutraal te blijven in een Duits-Russisch conflict. “Duitsland moet Frankrijk verpletteren voordat het Britse Rijk grote landstrijdkrachten heeft gevormd en voordat Rusland zijn legers heeft kunnen verzamelen.”/ “L’Allemagne doit écraser la France avant que l’empire britannique ait constitué de grandes forces terrestres, avant que la Russie ait pu réunir ses Armées.”¹⁷

4 augustus 1914 Duitsland schendt door zijn invasie de Belgische neutraliteit. Nederland mocht volgens Von Moltke (1848-1916) neutraal blijven, omdat zijn vrije havens nuttig konden zijn voor de Duitse oorlogseconomie. Zo gebeurde het: de Nederlandse neutraliteit werd gerespecteerd. Die van België werd met de voeten getreden: er werd zelfs in 1915 een elektrische draad, de ‘dodendraad’, gespannen langs de Belgisch-Nederlandse grens om vluchten, deserteren uit het bezette gebied te verhinderen, wat honderden slachtoffers tot gevolg zou hebben.

Vóór en na de val van Antwerpen in 1914 zochten duizenden Belgen hun toevlucht in Nederland. Tijdens de Eerste Wereldoorlog heeft Nederland permanent aan ongeveer 150.000 oorlogsvluchtelingen, ‘oorlogsgasten’, onderdak verleend. Belgen, vormden de grootste groep.¹⁸

4 augustus 1914: Engeland stuurt een ultimatum aan Duitsland na het schenden van de Belgische neutraliteit: dat betekende oorlog. Volgens George Clemenceau hadden de Duitsers zich enorm vergist toen ze dachten dat Engeland vanaf de zijlijn zou toekijken: “Maar ze hadden grotelijks de Britse mentaliteit miskend, toen ze in hun primitieve onnozelheid dachten dat, na het schenden van de Belgische nationaliteit, de Brit met het geweer aan de voet zou blijven staan.”/“Mais ils avaient grossièrement méconnu la mentalité britannique lorsqu’ils avaient cru, dans leur simplicité de sauvages, que la Belgique violée, le Breton resterait l’arme au pied.”¹⁹

6 augustus 1914: Servië verklaart Duitsland de oorlog.

6 augustus 1914: Oostenrijk-Hongarije verklaart Rusland de oorlog.

11 augustus 1914: Frankrijk verklaart Oostenrijk-Hongarije de oorlog.

12 augustus 1914: Oostenrijks-Hongaars leger valt Servië binnen: “De Habsburgse legerleiding had de capaciteiten van de eigen strijdmacht echter overschat en die van Servië onderschat. De vastberaden Serviërs dreven de slecht bevoorrade en ongemotiveerde Oostenrijkse troepen het land weer uit.” (NRC, 4 januari 2014: *De generaals die oorlog wilden, faalden in 1914.*)

12 augustus 1914: Engeland verklaart Oostenrijk-Hongarije de oorlog.

22 augustus 1914: Turkije sluit een neutraliteitsverdrag met Duitsland inzake Rusland: Duitsland bombardeert (29/10) vanaf schepen Russische steden aan de Zwarte Zee. In

¹⁷ H. Bernard, *Guerre totale et guerre révolutionnaire*, tome premier, Koninklijke Militaire School, Brussel, 1977, blz. 279

¹⁸ Zie mijn probuslezing van 2012: *Oorlogsgasten*

¹⁹ G. Clemenceau, *Grandeurs et misères d’une victoire*, Paris, Plon, 1930, blz. 99

1915 beletten de Turken het 7e Royal Scots regiment in de baai van Gallipoli aan land te gaan: "zo fanatiek nemen de Turken hen onder vuur. Op de loopplanken vormen ze een volmaakte schietschijf." (NRC, 21 juli 2006: *Vaarwel, beschaafde wereld.*) De Slag bij Gallipoli/de Dardanellenveldtocht (1915/1916) werd gewonnen door de Turken.

23 augustus 1914: Japan verklaart Duitsland de oorlog en geeft China (18/1/1915) door Duitsland bezette gebieden terug.

2-5 november 1914: Rusland, Engeland en Frankrijk verklaren Turkije de oorlog.

1915

23 mei 1915: Italië verklaart Oostenrijk-Hongarije de oorlog, maar heeft daarvoor in een geheim verdrag met Engeland (26/4) wel gebiedsuitbreiding gekregen: Alpengrens, Istrië, een stuk van Dalmatië, Libië, Eritrea, een stuk van Klein-Azië.

1916

9 maart 1916: Portugal, bang dat Duitsland, als het de oorlog wint, de Portugese koloniën zal opeisen, sluit zich aan bij de geallieerden.

17 augustus 1916: Roemenië, eerst (3/8/'14) neutraal, sluit zich aan bij de geallieerden, die in ruil daarvoor o.a. Transsylvanië toezeggen.

27 augustus 1916: Roemenië verklaart Oostenrijk-Hongarije de oorlog.

25 november 1916: Griekenland verklaart Bulgarije de oorlog.

1917

6 maart 1917: De Verenigde Staten verklaren Duitsland de oorlog na de Duitse proclamatie (1/2/'17) van het onbepaald inzetten van onderzeeërs: 7/5/15 had een U-boot het Britse passagiersschip Lusitania al tot zinken gebracht: 2000 slachtoffers, waaronder veel Amerikanen. Bovendien had Duitsland een verdrag met Mexico gesloten: Mexico zou ('Zimmermanntelegram') als dank voor militaire hulp in geval van een overwinning de in 1846-1848 (Mexicaans-Amerikaanse oorlog) verloren provincies Texas, Arizona en Nieuw-Mexico terugkrijgen.

27 juni 1917: Griekenland, dat neutraal wil blijven (1916), sluit zich aan bij de geallieerden.

1918: Brazilië, Costa Rica, Guatemala, Haïti, Honduras, Nicaragua sluiten zich ook aan bij de geallieerden.

Dagboek van de oorlog aan het Westfront

De oorlogsverklaring en het vertrek van de soldaten naar het front veroorzaakten bijna overal veel enthousiasme²⁰: de soldaten werden bij de stations met bloemen opgewacht en toegejuicht, het volkslied werd gezongen. Hitler schreef: “Ik schaam me niet (...) te bekennen dat ik werd meegesleept door het stormachtig enthousiasme, op mijn knieën viel en van ganser harte de hemel dankte voor het voorrecht in zo’n tijd te mogen leven.”²¹ Hij raakte zelf gewond in de Slag aan de Somme, één van de vele veldslagen aan het westelijk front, genoemd door *Wikipedia*.²² In dit dagboek zal ik het verloop van slechts een beperkt aantal daarvan kort samenvatten.

Iedereen, ook de opperbevelhebbers, dacht dat de oorlog met Kerstmis voorbij zou zijn. Het zou echter een vierjarige loopgravenoorlog worden, waarin modder en regen een belangrijke rol zouden spelen. Aan beide zijden verloren miljoenen soldaten het leven, slachtoffer van nieuwe wapens zoals chloorgas, mosterdgas, tanks, vliegtuigen, zeppelins, vlammenwerpers, mitrailleurs. Dit laatste wapen schoot bij iedere aanval honderden, duizenden soldaten en officieren dood alsof het konijnen waren. De kanonnen werden, nog heel primitief, door paarden voortgetrokken, wat op modderige bospaden vaak onmogelijk was. Draadloze telefonie was alleen beschikbaar voor de hoogste regionen van het militaire apparaat. De gewone commandanten moesten zich behelpen met telefonisten, die losse kabels aanlegden, koeriers die op en neer fietsten en postduiven. Een van die postduiven, die een Amerikaans bataljon had gered, kreeg als onderscheiding het Croix de Guerre/Oorlogskruis.

1 augustus 1914: het Duitse leger valt het groothertogdom Luxemburg binnen. Stafchef Von Moltke vestigde zijn hoofdkwartier in Troisvierges: van daaruit zou hij tot direct na de Slag aan de Marne de troepenverplaatsingen dirigeren. Na die verloren veldslag zou Von Falkenhayn hem (14/9) opvolgen tot na de nederlaag bij Verdun (1916). Toen moest ook hij zijn plaats als opperbevelhebber afstaan aan een ander: Von Hindenburg. Na Troisvierges zat de legerleiding op verscheidene plaatsen, o.a. Koblenz (16-30 augustus 1914), de stad Luxemburg, Charleville-Mézières. Spa herbergde vanaf maart 1918 het Duitse hoofdkwartier.

augustus 1914: België bezet!

Duitsland viel (4/8) België binnen zonder dat er een oorlogsverklaring was gestuurd; er volgden zelfs enkele verzoeningsvoorstellen. Na het uitschakelen (5-16/8) van de twaalf Maasforten bij Luik en Namen trok het Duitse leger noord- en westwaarts²³. Generaal Galet, in de oorlog militair adviseur van koning Albert, commandant van het Belgische leger, beschrijft in zijn boek over diens rol²⁴ hoe de Duitsers beangstigend snel oprukten op 18 augustus: 11 uur dertig, Neerwinden; elf uur vijftig, Haelen; 12 uur, Landen, 12 uur dertig, Diest, enz. De 19e augustus trokken de Belgen zich terug

²⁰ Zie: Ewoud Kieft: *Oorlogsenthouiasme, Europa 1900-1918* (2015); de pacifist Jean Jaurès werd vermoord.

²¹ John Keegan, *The First World War*, 1998; Nederlandse vertaling: *De Eerste Wereldoorlog 1914-1918* (2000), blz. 85

²² Wikipedia: Slag bij Antwerpen, Arras, Bapaume, Cambrai, Diksmuide enz.

²³ Er werden mensonterende wreedheden begaan jegens de burgerbevolking. Zie: Sophie de Schaepdrijver: *De Grootte Oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, 1997, blz. 78-90.

²⁴ Generaal É. Galet: *S.M. le roi Albert commandant en chef devant l'invasion allemande* (Paris, Plon, 1931)

achter de Dijle. Diezelfde dag vielen de Duitsers Leuven aan en trokken de Belgen zich verder terug richting vesting Antwerpen, dat vanuit een zeppelin (25/8) werd gebombardeerd. Vanuit de vesting Antwerpen heroverden (26/8) de Belgen Mechelen. In de tweede week van september waagden zij nog een uitval. Een en ander kostte 6000 gesneuvelden/gewonden, maar het vertraagde de Duitse opmars richting Parijs en verplichtte de Duitsers extra troepen achter te laten bij Antwerpen, die ze aan de slag bij de Marne (6-13/9) nodig zouden hebben.

14-25 augustus 1914: de Slag aan de grenzen

Vijf Franse legers ondergingen de vuurdoop: 40.000 Franse soldaten sneuvelden, waarvan 27.000 alleen al op 22 augustus, de meest bloedige dag in de geschiedenis van Frankrijk, in a) Lotharingen, b) aan de Samber/Sambre en c) in de Ardennen:

a) 18-25 augustus 1914: Lotharingen

Franse troepen namen Sarrebourg in (18/8), heroverden (19/8) het in 1870 verloren Mulhouse in de Elzas, maar werden daags daarna in de Slag bij Morhange (20/8) teruggedreven tot aan de Meurthe (21/8), waar zij zich verschansten en een Duits offensief (25/8-7/9) wisten af te slaan. Bij Montmédy/Longwy, waar ten onrechte geen tegenstand verwacht werd, verloor een 'koloniaal korps' (22/8) 11.000 van zijn 15.000 manschappen...

b) 21-23 augustus 1914: Slag aan de Samber/Sambre en de Maas, waar niet één, zoals de Fransen dachten, maar acht bruggen verdedigd moesten worden. De Duitsers waren beter op de hoogte en trokken (17/8) bij Huy de Maas over. Bij die gelegenheid raakte de 25-jarige luitenant Charles de Gaulle gewond. De Belgische divisie, belast met de verdediging van Namen verliet die stad (23/8) na de overwinning van generaal Von Bülow's tweede Duitse leger; Charleroi werd die dag ook door Von Bülow ingenomen (23/8). Het Franse vijfde leger van generaal Lanrezac trok (23/8) terug richting Parijs. In de slag bij Mons/Bergen (23/8) moesten ook de Britten uiteindelijk het onderspit delven tegen de overmacht van Von Kluck's eerste Duitse leger. Ze waren er wel in geslaagd de opmars van de Duitse troepen te dwarsbomen. Ook zij trokken terug naar het zuiden.

c) 22-29 augustus 1914: de Slag in de Belgische Ardennen

De Franse troepen moesten het in deze beboste streek ook afleggen tegen het vijfde Duitse leger in de gevechten bij Bellefontaine, Rossignol, Neufchâteau enz. Bij Sedan werd (25/8) de Duitse aanval afgeslagen. Longwy gaf zich (26/8) over en de Duitsers heroverden diezelfde dag Sedan. Generaal Joffre gaf (25/8) de opdracht naar het zuiden terug te trekken. De Duitse generaals meldden de volgende dag hun overwinningen:

“Dès le lendemain de sa victoire, chaque général allemand transmet (...) des rapports annonçant une victoire décisive: Rupprecht de Bavière après la bataille de Morhange, Albert de Wurtemberg après Neufchâteau, Guillaume de Prusse après Longwy, Bülow après Charleroi et Kluck après Mons. La victoire allemande semble acquise à

l'ouest.”²⁵ Het lijkt erop dat de Duitsers een overwinning behaald hebben in het westen.

Von Moltke haalde (25/8) troepen weg uit Noord-Frankrijk om ze in te zetten aan het Oostelijk front, in Pruisen: na de inval van de Russen in Oost-Pruisen (14/8) werden zij door Hindenburg bij Tannenberg (27-30/8) verslagen, wat leidde tot het ontslag en de zelfmoord van generaal Samsonov (29/8). 92.000 Russische soldaten waren krijgsgevangen genomen, 250.000 gesneuveld...

25 augustus - 5 september 1914: 'retraite'/terugtocht

Na de augustus-nederlagen aan de grens trokken de meeste geallieerde legers terug richting Parijs, achternagezeten door o.a. de legers van Von Kluck en Von Bülow; of was het een tactische terugtocht?

Maarschalk Foch beschreef die vlucht als volgt: “Onze legers van het centrum en van de linkerflank trokken duidelijk terug; een algemeen offensief, ingezet aan de grens, was een mislukking voor onze strijdkrachten; onze troepen waren op de terugtocht, fel achternagezeten door legermassa's die met een verbijsterende snelheid werden voortgedreven.”/“Nos armées du centre et de la gauche (...) étaient en pleine retraite; une offensive générale engagée sur la frontière avait été un échec pour nos armes; nos troupes se repliaient, violemment poursuivies par des masses lancées à une vitesse déconcertante.”²⁶

“Als een maaierende zeis sneden de vijf Duitse legers (...) na de Slag aan de Grenzen vanuit België in Frankrijk. Het invasieleger werd gevormd door een miljoen Duitsers, waarvan de voorhoede schietend en brandstichtend op 24 augustus het Franse grondgebied binnentrok.”²⁷ De ene stad na de andere werd ingenomen: Saint-Quentin (28/9), Amiens (31/8), Compiègne (31/8) Soissons (2/9), Laon (2/9), Reims (3/9), Maubeuge (7/9), Charleville-Mézières, waar de Duits legerleiding zich (25/9) vestigde.

De legers moesten zich, achterhoedegevechten leverend, terugtrekken: “Voor velen waren de geplaveide wegen van Noord-Frankrijk erger dan een felle schermutseling.”²⁸ Barbara Tuchman vertelt²⁹ daarover in haar boek bijvoorbeeld: “Toen de troepen van Haig Landrecies binnentrokken, ontmoetten ze daar een eenheid, gekleed in Franse uniformen en waarvan de officier Frans sprak. Plotseling gingen deze soldaten ‘zonder enige waarschuwing over tot een bajonetaanval.’” Niet ver daarvandaan, bij Le Cateau, ging het (26/8) ook mis: “De verliezen, door de Engelse divisies bij Le Cateau geleden, telden meer dan 8.000 man en achtendertig kanonnen.”³⁰

²⁵ Wikipedia: *Bataille des frontières*

²⁶ Maarschalk Foch: *Mémoires pour servir à l'histoire de la guerre de 1914-1918, tome premier, Paris 1931*, blz. 78

²⁷ Barbara Tuchman: *De kanonnen van augustus: de eerste oorlogsmaand van 1914*; Nederlandse vertaling, 1987, blz. 409

²⁸ Brigadegeneraal P. Young: *De strijd om Noord-Frankrijk*, in *Standaard Geschiedenis van de 20ste eeuw*, deel 2, blz. 14

²⁹ Barbara Tuchman, blz.426

³⁰ Idem, blz. 430

iets minder dan twee jaar vóór de grote slag bij de Somme, was er op 29 augustus 1914 daar al een eerste slag: bij Péronne sneuvelden 2400 Franse militairen en 1200 werden er gevangen genomen. Von Klucks troepen waren eerder dan zij gearriveerd bij de Somme...; zij liepen in de val. Hun opdracht was de Duitse opmars tegen te houden. Zij liggen nu op het militaire kerkhof van het dorp Moislins, één van de 410 militaire kerkhoven bij de Somme.

Op de linkeroever van de Oise, bij Guise, won (29, 30/8) het terugtrekkende 5e leger van generaal Lanrezac een tegenaanval op het leger van de achtervolgende generaal Von Bülow. Brigade-generaal Pétain speelde daarbij met zijn artillerie een belangrijke rol. Von Bülow verloor bijna 6000 man. Von Kluck, die zuidwaarts op weg was naar West-Parijs, maakte toen (30/8), om hem te helpen, zijn, wat Barbara Tuchman (blz. 488) “de draai van Von Kluck” noemt, naar het zuidoosten, richting Compiègne.

Senlis, veertig kilometer van Parijs verwijderd, werd 2/9 door Von Kluck bereikt. De volgende dag (3/9) zette zijn eerste Duitse leger “de opmars over de Marne voort teneinde de Fransen in zuidoostelijke richting voort te drijven.”³¹ Von Kluck, die eerder dan Von Bülow bij de Marne was gearriveerd (3/9), wachtte niet op zijn collega maar trok (4/9) naar de overkant, richting vallei van de Ourcq. Er ontstond een bres van twee dagen marcheren tussen zijn eerste Duitse leger en dat van Von Bülow, dat zich die dag (4/9) nog in het door hem bezette Reims bevond.

In Parijs steeg de spanning: dankzij informatie, aangetroffen (1/9) “op het lichaam van een Duits cavalerie-officier van Kluck’s leger, die op een motorfiets gezeten door een Franse patrouille dodelijk getroffen werd”³², waren de plannen van de Duitsers bekend. Joffre kreeg (2/9) het bevel over alle strijdkrachten; in de nacht van 2 naar 3 september vertrok de Franse regering naar Bordeaux; overwogen werd de sloop van de Eiffeltoren voor te bereiden, springladingen onder de Seinebruggen aan te brengen. De verdediging van Parijs werd toevertrouwd aan generaal Galliéni en generaal Maunoury en zijn zesde Franse leger. Om tijd te winnen liet Joffre (5/9) de Franse legers zo ver mogelijk terugtrekken.

5-11 september 1914: de slag aan de Marne/de Ourcq

Na een nederlaag (5/9) aan de Ourcq, een zijrivier van de Marne, viel (6/9) het zesde ‘Parijse’ leger van generaal Maunoury het eerste Duitse leger van Von Kluck succesvol in de rechterflank aan. Er ontstond daarna weer een grote bres tussen de twee Duitse legers, waarvan het vijfde Franse leger, nu onder commando van generaal Franchet d’Esperey geplaatst, en het Britse leger van veldmaarschalk French gebruik maakten.

Dankzij het spoorwegnet rond Parijs en de inzet (6,7/9) van duizend Parijse taxi’s, de beroemde ‘taxis de la Marne’, waren versterkingen op het juiste moment op de gewenste plaats gearriveerd. De Franse legerleiding had ruim een miljoen, de Duitse anderhalf miljoen militairen richting slagveld gedirigeerd. Wisselende successen tijdens felle gevechten leidden uiteindelijk tot een vlucht van de Duitsers

³¹ Tuchman, blz. 480 (tekst enigszins aangepast)

³² Idem, blz. 486

(10-14/9) tot aan de Aisne, de Argonne, de Chemin des Dames.³³ De rollen waren nu omgekeerd: de geallieerde legers zaten de Duitse legers achterna, bevrijdden (12/9) Reims, maar konden niet beletten dat de Duitsers, “om hun woede over de Marne te koelen”³⁴, de stad bombardeerden vanuit de omringende forten, waarvan zij er sommige (bijvoorbeeld Brimont) tot het eind van de oorlog bezet hielden.

Door de ‘draai’ van Von Kluck was het ‘Schlieffen-plan’, dat een inname van Parijs voorzag, mislukt. De verliezen bedroegen aan beide zijden ongeveer 250.000 gesneuvelden/gewonden. Opperbevelhebber Von Moltke werd (14/9) vervangen door Von Falkenhayn. De schrijvers Charles Péguy en Alain-Fournier (*Le Grand Meaulnes*, 1913) overleefden deze veldslag ook niet.

Foch meldt in (12/9) in zijn Memoires: “Om één uur rijd ik Châlons in. (...) De Slag aan de Marne liep ten einde; het was een heel grote overwinning.”/“À 13 heures, j’entre à Châlons. (...) La bataille de la Marne se terminait; c’était une bien grande victoire.”³⁵

13-28 september 1914: de eerste Slag bij de Aisne

De slag aan de Marne zou een vervolg krijgen bij de Aisne³⁶. Veertien dagen lang vochten de achtervolgende geallieerde legers daar tegen de terugtrekkende maar tegenaanvallen organiserende Duits legers. Over het ‘Parijse’ leger van generaal Maunoury zegt maarschalk Foch in zijn *Mémoires* (blz. 147-164): “Zijn optrekkende beweging naar de Aisne stuit 13 en 14 september op zeer heftige weerstand.”/“Son mouvement vers l’Aisne se heurte à de très fortes résistances, 13 et 14 septembre.” Ik resumeer zijn zeventien pagina’s als volgt:

Toch worden (13/9) verscheidene dorpen ingenomen, maar het vijandelijk geschut maakt (14/9) oprukken bijna onmogelijk.” De vijand terugdringen tot de Maas en de moeilijke streek van de Ardennen”” / “Refouler l’ennemi jusqu’à la Meuse et la région difficile des Ardennes” of hem tegenhouden, zo luidt de opdracht van Foch. In ieder geval moet een “duidelijk agressieve houding”/ ”attitude franchement agressive” getoond worden. Het dorp Souain wordt (15/9) ingenomen, maar het blijkt dat men te maken heeft met een vijand die vastbesloten is het hoofd te bieden”/“un adversaire résolu à tenir tête”. Daarom denkt Foch nu niet meer aan achtervolgen; in plaats daarvan moet de volgende dagen geprobeerd worden het vijandelijk front te breken: het gebeurde aan de Marne kan een machtig leger niet “désorganiser”. Bovendien kent dat leger de Champagnestreek al en heeft het een paar dagen de tijd gehad zich voor te bereiden. Dat maakt, zegt Foch, dat ons succes benutten, “l’exploitation de notre succès”, niet mogelijk is: daarom moet het slagveld verlegd worden. Maar de vijand heeft overal solide loopgraven aangelegd, zodat oprukken (16,17/9) bijna onmogelijk is. Foch erkent te maken te hebben met “een weerstand waartegen onze middelen en onze aanvalstactieken (...) uit het verleden niet opgewassen zijn.”/ “une résistance supérieure et à nos moyens et à nos procédés d’attaque (...) du passé.” De Fransen beschikken niet over zware artillerie en bovendien dreigt er munitiegebrek. Generaal Franchet d’Esperey raakt bij Laon (17/9) in problemen die Foch oplost door

³³ Weg door bergrug tussen de Aisne en de Ailette, aangelegd voor de dochters van Lodewijk XV .

³⁴ Tuchman, blz. 498

³⁵ Maarschalk Foch, *Mémoires I*, blz. 143/144

³⁶ Zijrivier van de Oise. Soissons ligt aan de Aisne.

(18/9) versterkingen te sturen. Hij meldt die dag ook zware aanvallen van de vijand. Souain wordt (19/9) door de Duitsers ingenomen maar door de Fransen heroverd. Reims wordt voortdurend gebombardeerd: “la cathédrale est en flammes.” Er moet zuinig omgegaan worden met de munitie. De Marokkaanse divisie rukt (20/9) 1200 meter op. De volgende dag (21/9) komt de opdracht door te stoten tot Soissons en het front bij Reims veilig te stellen. Daarom volgt er een aanval op de forten Pompelle (23/9) en Cernay-lez-Reims, Nogent-l’Abbesse, Berru (24, 25, 26, 27/9). Een en ander valt niet mee, want “de vijand biedt overal weerstand.”/ “l’ennemi tient tête partout.” Dankzij een onderschept (26/9) radiogram weet Foch dat er een aanval op het hele front komt. Hij is optimistisch: “Een serieuze inspanning moet voldoende zijn om de vijand te verslaan.”/“Un sérieux effort doit suffire pour battre l’ennemi.” Na twee dagen vechten is de geallieerde overwinning (27/9) een feit: “La puissante attaque allemande est définitivement un échec.” De tegenstander beschikt nog wel over “de fortes positions dominantes”, maar het is nu niet het goede moment hem daaruit te verjagen, “Le déloger de là n’est pas pour le moment à entreprendre.”

De in voetnoot³⁷ vermelde tekst biedt, hier kort samengevat, nog meer gegevens: De strijd wordt gestreden rond Craonne (16,17/9), Laon (17/9), Chemin des Dames (17/9), Noyon (17/9). Nu eens worden de Duitse aanvallen afgeslagen (19/9 aan de Ailette), dan weer die van de geallieerden (20/9 bij de Chemin des Dames). Modder en mist, “boue et brouillard”, spelen (23/9) het ‘Parijse’ leger bijna overal parten. Er dreigt zelfs een gebrek aan granaten (24/9). Wegens gebrek aan resultaten ziet Maunoury ervan af zijn offensief voort te zetten, “Maunoury renonce (24/9) à poursuivre son offensive, faute de résultats.” De Duitsers slagen er (26/9) niet in de toegang tot de Chemin des Dames te heroveren en hun aanvallen worden afgeslagen.

Jean Giraudoux, de schrijver van *La guerre de Troie n’aura pas lieu* (1935) is aan de Aisne gewond geraakt aan zijn lies, in het Frans *l’aine*: “blessé à l’aine sur l’Aisne”/gewond aan mijn lies aan de Aisne, maakte hij ervan!

Er vonden nog twee slagen aan de Aisne plaats: april-mei 1917 (de Tweede Slag aan de Aisne) en mei-juni 1918 (de "Slag bij Soissons en Reims" of de Derde Slag aan de Aisne).

Foch vertrok hierna (4/10) als adjunct van opperbevelhebber Joffre/“adjoint au général en chef” naar Noord-Frankrijk, waar een nieuwe bestemming op hem wachtte: “Ik verliet Châlons, de stad die onze victorieuze intocht op 12 september had gezien, om snel naar een nieuwe bestemming in Noord-Frankrijk te gaan.”/ “Je quittais cette ville de Châlons, qui avait vu notre entrée victorieuse du 12 septembre, pour courir dans le Nord à de nouvelles destinées.”³⁸ Joffre had hem opgedragen daar de leiding op zich te nemen en de Franse operaties te coördineren met de geallieerde legers.

27 september-10 oktober 1914: de Slag om Antwerpen

Na achtereenvolgens de val van Luik (7/8), de overwinning op de ‘Zilveren Helmen’ aan de Gete bij Haelen (12/8), de nederlaag aan de Dijle (18/8), de inname van Leuven (19/8), Brussel (20/8), Mons/Bergen (23/8), Charleroi (23/8), Dinant (23/8), Namen (24/8),

³⁷ [http://www.sambre-marne-yser.be/article.php3?id_article:première bataille de l’Aisne \(1914\)](http://www.sambre-marne-yser.be/article.php3?id_article:première_bataille_de_l'Aisne_(1914))

³⁸ Foch, blz. 163

bleef er voor de Belgen weinig anders over dan zich terug te trekken in de vesting Antwerpen. Duitsland had zware artillerie laten aanrukken, waartegen de Antwerpse verdedigingsforten, met name Wavre-Sainte-Catherine, niet bestand waren. Vanuit zeppelins was de vesting twee keer gebombardeerd. Hulp van Engeland en Frankrijk kwam te laat. Generaal Deguise aan wie koning Albert de verdediging van Antwerpen had toevertrouwd, had (8/10) opdracht gegeven zich terug te trekken op de linkeroever van de Schelde, "Quand le terme de la résistance sera atteint."³⁹ Of die bijzin, "wanneer weerstand echt niet meer mogelijk zal zijn", goed begrepen is, werd naderhand bestreden. Generaal Galet zegt in zijn juist geciteerde boek (blz. 295) dat een en ander gebeurde "zonder dat er in de vesting één enkel nieuw gevecht geleverd was."/ "sans que dans la forteresse il se fût livré un seul nouveau combat." Anderen zeggen dat er anders niets van het Belgische leger zou zijn overgebleven, wat ook weer betwijfeld wordt.

"Op 10 oktober droeg generaal Deguise, de commandant van de stelling Antwerpen, zijn degen over aan een Duitse overste."⁴⁰ Brugge, centrum van het Duitse 'Marinegebied' (Zeebrugge, Oostende, Antwerpen) werd 14 oktober bezet, Oostende daags daarna. Vanwege de aanwezigheid van U-boten werden beide steden herhaaldelijk gebombardeerd.

1 oktober 1914: eerste Slag bij Arras⁴¹

Voor Duitsland was het veroveren van havens aan het Kanaal en de Noordzee altijd een jongensdroom geweest. Na de val van Antwerpen waren zij weliswaar de baas in die havenstad, maar de Westerschelde bleef voor hen gesloten. Hun U-boten lagen in Oostende en Zeebrugge; Duinkerke en Calais hoopten zij via Ieper te bereiken.

Het eerste gevecht in het kader van de 'course à la mer'/'de race naar de zee', begon op 1 oktober bij Arras met de bedoeling de opmars van de Duitsers naar het noordwesten te stoppen, en eindigde bij Douai, dat bezet werd (1/10). De Fransen trokken terug tot Arras, dat niet bezet werd; de Duitsers trokken verder naar het Noorden.

Dat Douai bezet werd, hing samen met het beleg van Lille/Rijsel van 3 tot 13 oktober: na de slag aan de Marne verschoof de gevechtszone namelijk naar het Noorden. Lille had als 'ville ouverte'/'open stad' geen garnizoen meer: 2 september deden Duitse soldaten boodschappen in Lille, 6 september reed een auto met Engelse soldaten door de stad, 11 september vroegen Duitse militairen in Lille de weg naar Tournai/Doornik...⁴² Vanuit Duinkerke werden (16/9) versterkingen naar Lille en naar Lens gestuurd. Die moesten de spoorwegstations van die steden bewaken. Een incident versnelde de ontwikkelingen: bij Orchies werd (23/9) een auto met Duitse

³⁹ Galet, blz. 295

⁴⁰ John Keegan, *De eerste wereldoorlog 1914-1918*, blz. 147

⁴¹ De regio Artois was minstens 7x een slagveld: oktober 1914: Arras, met zijn kilometerslange ondergrondse gangenstelsel, werd behouden, Lens bezet; maart 1915: Lille niet heroverd, Neuve Chapelle wel: 13.000 man verloren; mei/juni 1915: Duitse linie doorbroken, Vimy-heuvelrug niet veroverd, Souchez verwoest, 400.000 man verloren; najaar 1915: 50.000 man verloren bij Loos; zomer 1917: succes bij Vimy; maart 1918: Ludendorffs 'Michael'-aanval op linie Arras-St.-Quentin afgeslagen; aug./sept./1918: 'Wodanlinie' langs de weg Arras-Cambrai ingenomen.

⁴² Zie internet: A. Liénart: *Le sort de Lille en 1914*

militairen beschoten; de inzittenden sneuvelen of wisten te vluchten. Twee dagen later (25/9) brandde Orchies af... Douai kreeg (27/9) versterkingen. De belegering van Lille begon 3/10; de stad gaf zich 13/10 over.

Lille, Lens, Douai, Arras lagen aan strategisch belangrijke spoorwegen: troepen konden zo snel met treinen verplaatst worden. In augustus 1914 werden 800.000 soldaten binnen twee weken van hun mobilisatiegarnizoenen naar het front aan de grens met België vervoerd. Toen ze eenmaal de noordelijke departementen van Frankrijk geheel of gedeeltelijk in hun macht hadden, wilden de Duitsers er uiteraard ook gebruik van maken om hun troepen te verplaatsen.

18 oktober-29 oktober 1914: de Slag aan de IJzer

Na de val van Antwerpen (10/10/14) werd het Belgische voetvolk met treinen naar het front aan de IJzer gebracht. Generaal Foch coördineerde hier de geallieerde legers. Het Belgische leger werd in samenwerking met Franse en Engelse militairen belast met de verdediging van de frontlinie, die liep van de IJzer en het IJzerkanaal tot Ieper. Ondanks grote verliezen hielden de geallieerden stand. Op een cruciaal moment, 29 oktober, werd een groot gebied tussen Diksmuide⁴³ en de zee onder water gezet: de Duitse aanval liep dood tegen deze waterlinie: "De vijand is verdwenen, verjaagd door het meest onweerstaanbare van de natuurelementen."/"L'ennemi a disparu, chassé par le plus irrésistible des éléments." "De inspanningen van de Duitsers zijn uitgelopen op een totale mislukking."/ "Les efforts allemands ont abouti à un échec complet.", zegt maarschalk Foch.⁴⁴ Dat wil niet zeggen dat de Duitsers niet meer zouden proberen de Franse kust te bereiken!

20 oktober-12 november 1914: de eerste Slag bij Ieper

Bij Ieper, dat wel platgeschoten maar niet door de Duitsers bezet zou worden, ging de strijd verder. De doelstelling van Fochs geallieerde legers was te voorkomen dat de vijand de toegangswegen naar de kust (Ieper, Duinkerke, Calais) zou bezetten: "l'arrêter dans sa marche sur Ypres, Dunkerque, Calais."⁴⁵

Achteraf bekeken zijn ze daarin geslaagd, maar uit samenvattingen in de memoires van maarschalk Foch zoals "felle aanvallen"/"de violentes attaques" (21/10), "verbeten en bloedig gevecht"/ "lutte acharnée et sanglante" 31/10), "situation critique" (2/11), "crise assez sérieuse" (5/11) en dergelijke, met vermelding van de plaatsen waar een en ander zich afspeelde (Bixschoote, Langemarck, Klein-Zillebeeke, Dixmude, Steenstraete, Poesele, Kapellerie, Veldhoek, Zonnebeeke), blijkt dat het een harde strijd is geweest. Elf november werd een tweede grote Duitse aanval bij Ieper afgeslagen. De loopgravenlinie van 800 kilometer liep daarna van Diksmuide-Ieper-Armentières- de Aisne- Chemin des Dames- Argonne- Maasheuvels- Moezel tot de Vogezes en zou na 11 november 1914 drie jaar geen 15 km. meer in de ene of andere

⁴³ Diksmuide werd 10 november 1914 bezet en bevrijd op 16 oktober 1918.

⁴⁴ Foch, *Mémoires I*, blz. 203

⁴⁵ Foch, blz. 213

richting verschuiven.⁴⁶ “Le 12, l’offensive était suspendue”, 12 november lag het offensief een tijdje stil, zegt Foch.⁴⁷

14 december 1914-18 maart 1915: de eerste Slag in de Champagne

Zoals de regio Artois (hoofdstad Arras) vele malen het strijdperk is geweest van felle gevechten, zo ook is de Champagne (hoofdstad Reims) minstens vijf keer in deze oorlog slagveld geweest. Reims was evenals Luik en Antwerpen omgeven door een aantal forten, o.a.: Fort de Brimont, Fort de Witry-lès-Reims, Fort de Nogent-l'Abbesse, Fort de la Pompelle, Fortin de Beauséjour.

Het gevecht vlakbij Bonséjour begon 20 december en zou met tientallen aanvallen en tegenaanvallen in regen en sneeuw drie maanden duren. Beauséjour werd enkele keren ingenomen en soms dezelfde dag (16/2) weer verloren.

Het ‘geknabbel’/’grignotage’⁴⁸ aan de frontlijn leverde tien vierkante kilometer terreinwinst op... Niet alleen bij Beauséjour maar ook elders in de Champagne, zoals in de bossen van de Argonne (grens met Lotharingen), was het aantal slachtoffers enorm. 570 officieren en 20.916 manschappen sneuvelden bij Bonséjour, 899 officieren en 54.157 manschappen raakten er gewond.

De tweede Slag in de Champagne duurde slechts twee weken: 25 september-9 oktober 1915. Na 1.200.000 granaten te hebben verschoten waren er 27.851 militairen gesneuveld, 98.305 gewond, 53.658 krijgsgevangenen genomen of verdwenen. Het front was 3 à 4 kilometer opgeschoven...

De schrijver Blaise Cendrars verloor hier een arm, wat hem inspireerde tot het schrijven van *La main coupée* (1946)/*De afgesneden hand*.

17 april-25 mei 1915: de tweede Slag bij Ieper

Nadat de Duitse stellingen letterlijk zwaar ondermijnd waren en daarna in de lucht waren gevlogen, veroverden de geallieerden Heuvel 60. Bij een volgende aanval (22/5) werden ze met chloorgas teruggedreven, maar een doorbraak van de Duitsers werd toch verhinderd. Uiteindelijk werd Heuvel 60 (24/5) toch weer met gifgas door hen terugveroverd. Dat was het eind van de tweede Slag bij Ieper, die 150.000 militairen het leven had gekost: 100.000 Duitse, 50.000 geallieerde.

21 februari-19 december 1916: de Slag bij Verdun

“Ils ne passeront pas” zei generaal Joffre, opperbevelhebber van de strijdkrachten, “ze zullen er niet doorheen komen”; hij zou gelijk krijgen maar vraag niet hoe! 22 februari werden er al twee miljoen granaten door de Duitsers op de Franse stellingen afgeschoten en sneuvelden er 20.000 militairen. Het had geen haer gescheeld of Verdun, dat nog niet door de Duitsers was bezet in 1914, zou in hun handen vallen; dat dat niet gebeurde was te danken aan de honderdduizenden militairen van wie er aan

⁴⁶ Brigadegeneraal Peter Young in *Standaard Geschiedenis van de 20ste eeuw*, deel 2, blz. 24

⁴⁷ Foch, blz, 236

⁴⁸ Internet: *Bataille du front de Champagne, hiver 14-15*

de Franse zijde 162.000 sneuvelden en 216.000 gewond raakten; aan Duitse zijde respectievelijk 145.000 en 190.000.

In de omgeving van de strategisch op een heuvelrug aan de Maas gelegen vestingstad Verdun herinneren 74 militaire kerkhoven nu nog aan 'de hel van Verdun'. Generaal Pétain, die na de inname van Fort Douaumont (27/2) belast werd met de leiding in Verdun, liet via de 'Voie sacrée', de weg van Bar-le-Duc naar Verdun, versterkingen aanrukken zodat van februari tot april het aantal inzetbare militairen opliep van 230.000 naar 584.000. Niettemin veroverden de Duitsers de heuvel Mort-Homme (17/3), Helling 304 (24/5), Fort Vaux (7/6). Als nieuw wapen gebruikten de Duitsers fosgeengas.

Vanwege de gelijktijdige Slag aan de Somme (1/7-15/11) kreeg generaal Von Falkenhayn de beschikking over minder soldaten bij Verdun. De Duitse aanval (11/7) op Fort Souville werd afgeslagen. Von Falkenhayn werd ontslagen en opgevolgd door Hindenburg en diens adjunct Von Ludendorff. De Fransen heroverden (24/10) Douaumont (24/10), Fort Vaux op 2/11. Bij Fort Souville werden (15/12) de Duitsers vijf kilometer teruggedreven. Dat betekende het eind (19/12) van de Slag bij Verdun. De Duitsers trokken zich terug.

1 juli-15 november 1916: de Slag aan de Somme

Eind 1915 was besloten een groot Frans-Brits offensief te realiseren op het Duitse front bij Bapaume, om precies te zijn bij Méricourt: de Britten ten noorden van die plaats, de Fransen ten zuiden.

Van 24 juni tot 1 juli 1916 werden eerst meer dan 1½ miljoen granaten afgeschoten richting Duitse loopgraven, waarvan een gedeelte al door ondermijning was opgeblazen.

Het liep uit op een slachting: op de meeste plaatsen lukte het niet eens om het niemandsland over te steken. De eerste dag al (1/7) sneuvelden 58.000 Britse militairen: ieder jaar herdenkt men hen op Memorial Day, 1 juli. De Fransen schakelden de eerste Duitse frontlinie uit, maar die werd in augustus vervangen door een nieuwe. In september zetten de Britten een nieuw wapen in, de tank, waarmee zij 4,5 kilometer door de Duitse linie braken.

Nederlagen en successen volgden elkaar op. In de Slag bij Bouchavesnes (20/9) bij voorbeeld sneuvelden 2700 soldaten van een regiment uit de Franche-Comté. De Britten boekten (13/11) succes: zij bezetten het dal van de zijrivier Ancre, maar de weersomstandigheden waren na 30 oktober zo slecht, dat generaal Haig het (21/11) opgaf; de Fransen deden dat op 18/12: de strijd kende geen winnaar en geen verliezer. Voor een kleine terreinwinst (13 kilometer) sneuvelden meer dan 650.000 geallieerden, 580.000 Duitsers. Het was een zinloze onderneming geweest.

“Al was het offensief dan mislukt, de strijd werd niet afgebroken.”⁴⁹ Enkele maanden later (15/2/1917) trok het Duitse leger zich echter eigener beweging terug achter de Hindenburglinie/Siegfriedlinie, het sinds 5/2 van Vimy tot Laon ingekorte Westfront. Daaraan voorafgaande had Ernst Jünger, schrijver van *In Stahlgewittern* (1961), de

⁴⁹ C. Brandt e.a.: *Wereldgeschiedenis, deel 9: De wereldoorlogen* (Bussum, Antwerpen, 1972), blz. 45

volgens zijn eigen zeggen vleiende opdracht gekregen de terugtocht van de Duitsers tot die linie voor te bereiden. Alles moest verwoest worden: “Wij veranderden het gebied in een woestijn.”⁵⁰ De dorpen zouden anders in de volgende gevechten toch vernietigd zijn, zegt hij in zijn boek. Ook het stadhuis van Bapaume werd van explosieven voorzien en vloog in de lucht toen de autoriteiten zich daar hadden verzameld om de aankomst van de Engelse troepen te vieren.

Péronne, Bapaume, Noyon, Roye lagen daarna niet meer in het door de Duitsers bezette gebied.

Na de Duitse verliezen bij Verdun en aan de Somme werd Von Frankenhayn vervangen door de generaals Von Hindenburg en Von Ludendorff. Koerier Hitler was 5 oktober geraakt door een scherf.

16 april-24 oktober 1917: Slag bij de Chemin des Dames/aan de Aisne⁵¹

De doorbraakpoging van generaal Nivelle tussen Soissons en Reims, bij de Chemin des Dames⁵², die de hoogvlakte tussen de Aisne en de Ailette doorsnijdt, liep uit op een grote mislukking. Die hoogvlakte met een strategisch wijds uitzicht over de dalen van de Aisne en de Ailette, was sinds september 1914 Duits gebied.

De zwaar bepakte⁵³ Franse soldaten moesten via de soms steile hellingen omhoog klimmen. Volgens Nivelle zou de klus in één dag, maximaal twee, geklaard kunnen worden. Nadat de Franse artillerie het gevechtsterrein dagenlang (12-15/4) met zes miljoen granaten had kapotgeschoten, rukte de infanterie op, gesteund door tanks. De eerste dag van het offensief sneeuwde het; de tweede dag begon het te regenen. Die eerste dag sneuvelden er 6000 van de 15000 Senegalese soldaten en van de 128 tanks werden er 57 uitgeschakeld door de vijand, wat in dit geval ook de modder betekent.

De gevechten zouden tot 24 oktober duren... Die dag slaagde Pétain erin een belangrijke toegangsweg naar de Chemin des Dames te bezetten. De frontlinie was amper gewijzigd. Een en ander ging ten koste van 187.000 gesneuvelden/gewonden.

Incompetente officieren werden door soldaten uitgescholden. Mouterij werd met executies bedwongen. Generaal Nivelle kreeg (17/5) ontslag en Pétain, de overwinnaar van Verdun, volgde hem op: hij verbeterde het soldatenleven door meer rust, beter voedsel, regelmatigere verlof te geven.

Niet alleen in het leger, maar ook in het achterland waren er stakingen en oorlogsmoeheid: de oorlog was een industrie die veel geld opleverde voor de grootindustriëlen, “terwijl het volk zich doodwerkt om het hoofd boven water te houden.”⁵⁴ Ook in Duitsland was er een staking van arbeiders in munitiebedrijven.

Dit jaar waren er ook al verscheidene pogingen om tot een wapenstilstand te komen van o.a. Paus Benedictus XV en Lenin. Onderhandelingen, begonnen (3/12) in Brest-

⁵⁰ Ernst Jünger, Franse vertaling 1970: *Le livre de poche* nr. 3110: *Orages d'acier*, blz. 169

⁵¹ Dit was ook de derde Slag in de Champagne en de tweede Slag aan de Aisne.

⁵² Weg door bergrug tussen de Aisne en de Ailette, aangelegd voor de dochters van Lodewijk XV.

⁵³ 25 kilo: deken, geweer, kogels, handgranaten, water, verbandspullen, gasmasker enz.

⁵⁴ Keegan, blz. 362

Litovsk, zouden daar(3/3/1918), aan het Oostfront, resulteren in vrede met Rusland: Rusland, waar Bolsjewieken zoals Lenin en Trotski de leiding hadden in de nog jonge (26/1/1918) Sovjetrepubliek, verloor o.a. de Baltische staten en Polen. In Versailles (1919) zouden de afspraken van Brest-Litovsk nietig verklaard worden.

31 juli- 6 november 1917: derde Slag bij Ieper

Na een voorafgaande (7/6) Britse aanval met via tunnels aangevoerde mijnen onder de heuvelrug bij Mesen, vlakbij Ieper: “de klap was in Engeland te horen.”⁵⁵; na Duitse beschietingen (12/7) met mosterdgas; na vier miljoen Britse granaten op de Duitse stellingen en een enorm luchtgevecht tussen een negentigtal vliegtuigen (26/7), gaf generaal Douglas Haig het sein voor een Britse aanval (31/7) met tanks, die door de slagregens in de modder vastliepen bij Langemark (16/8); na een doorbraak (20/9) van de Wilhelmstellung en (21/10) van de Flandern I -Stellung (26/10), bezetten de Canadezen (6/11) het kapotgeschoten Passendale.

De frontlinie van de geallieerden was 8 kilometer opgeschoven, maar dat was wel ten koste gegaan van ongeveer 300.000 gesneuvelde Britse/Canadese soldaten en bijna evenzoveel gewonden. Het Duitse leger deed daar niet voor onder. Passendale kreeg dan ook de bijnaam Passion-dale, dal van lijden.

NRC, 21 juli 2017: *Klungelende generaals, 300.000doden*: Nick Lloyd laat in zijn boek *Passendale, Ieper 1917* zien, “dat als de Britten, zoals generaal Plummer keer op keer probeerde duidelijk te maken, ervoor hadden gekozen om vanuit de loopgraven via korte gerichte aanvallen, de vijand uit te putten, de oorlog waarschijnlijk aanzienlijk eerder en met veel minder verlies van mensenlevens beëindigd had kunnen worden.”

De teleurgestelde Engelse premier Lloyd George stuurde daarna 300.000 vervangende militairen, niet naar het front in Frankrijk, maar naar Palestina.

20 november-30 november 1917: Slag bij Cambrai

Met 321 tanks braken de Britten (20/11) bij Cambrai door de Hindenburglinie: “In Engeland luidden de klokken voor een triomf. (...) Het feest was voorbarig.”⁵⁶ Kroonprins Rupprecht van Beieren heroverde namelijk (30/11) meer terrein dan er 20/11 verloren was...

1918: vier offensieven van Von Ludendorff ⁵⁷

Na het sluiten van de Vrede van Brest-Litovsk met Rusland (3/3/18) wilde Ludendorff voorjaar 1918 een beslissend offensief forceren aan het Westfront:

a) 21 maart-5 april: Slag bij Saint-Quentin

Het eerste offensief, bij Saint-Quentin en met de codenaam *Michael*, was bedoeld om het Britse leger tot het Kanaal uit te schakelen maar het mislukte. De aanval (21/3) op de Britse stellingen begon goed: de Duitsers bereikten de vijandelijke frontlinie, maar hun aanval werd afgeslagen. Toch slaagden zij erin (27/3) Saint-Quentin te bezetten.

⁵⁵ Keegan, blz. 392

⁵⁶ Keegan, blz. 407/408

⁵⁷ Zie o.a.C. Brandt: *Wereldgeschiedenis, deel 9: de wereldoorlogen*, 1972, blz.86-96

Na een Britse tegenaanval (4/4) brak Von Ludendorff (5/4) een verder offensief richting Amiens af, ofschoon zijn uitgeputte troepen dertig kilometer waren opgerukt en 90.000 krijgsgevangenen hadden gemaakt). Een stuk van de spoorlijn Amiens-Parijs was in Duitse handen terechtgekomen. Bapaume werd (24/3) ook weer door de Duitsers bezet. Dit offensief ging overigens wel ten koste van 240.000 Duitse gesneuvelden/gewonden.

b) 9 april-29 april 1918: vierde Slag bij Ieper

Het Duitse leger brak (12/4) door de Britse linie; op elf kilometer van Hazebroek werden de Duitsers tot staan gebracht. In de nacht van 24 op 25 april bestookten de Duitsers de stellingen van de geallieerden met gasgranaten. “De verovering van de Kemmelberg (25/4) werd niet uitgebuit, integendeel Von Ludendorff staakte (29/4) zijn aanval langs het hele Britse front.”⁵⁸ Die aanval met de codenaam *Georgette* was bedoeld om de Kanaalzone te bereiken. 350.000 Britse soldaten sneuvelden/liepen verwondingen op.

c) 27 mei-3 juni 1918: Chemin des Dames

30 mei was er paniek in Parijs: bij de Chemin des Dames waren de Duitsers (27/5) in het kader van Von Ludendorffs derde offensief (codenaam *Blücher-Yorck*), met succes door de Franse linies gebroken, waarbij 40.000 Franse soldaten sneuvelden. Diezelfde dag nog bereikten ze om 10 uur de Aisne; daags daarna (28/5) staken ze de Vesle over en 29/5 maakten zij zich meester van Soissons; 30 mei stonden ze aan de Marne op 65 kilometer van Parijs. Een geweldig succes! Parijs werd beschoten met de ‘Dikke Bertha’! Foch stuurde (5/6) versterkingen. “Deze versterking en het feit, dat de troepen (...) aan het eind van hun krachten waren, maakten dat de Duitse aanval begin juni dood liep.”⁵⁹ Het duurde toch nog tot 10 oktober voor de Duitse troepen de Chemin des Dames verlieten.

d) 14 juli-18 juli: tweede Slag aan de Marne/‘Friedenssturm’

In de nacht van 14 op 15 juli organiseerde Von Ludendorff een aanval in de Champagne-streek op de linie Reims- Argonne, “algemeen gezien als de Friedenssturm, de slag, die de overwinning op het slagveld en de vrede moest brengen.”⁶⁰ Ook dit offensief beantwoordde niet aan de verwachtingen: De Duitsers slaagden erin aan de overkant van de Marne te komen, maar na de succesvolle tegenaanval van de Fransen (18/7) bij Villers-Cotterêts moest Von Ludendorff de aftocht laten blazen en verloren de Duitsers het sinds 27 mei veroverde gebied. Duizenden Duitse soldaten deserteerden. “De geslaagde Franse tegenaanval in de sector van de Marne betekende het begin van de grote ommekeer aan het westelijk front.”⁶¹ Het kostte wel het leven van 270.000 Franse officieren/soldaten.

1918: najaarsoffensieven van Foch Foch organiseerde nog drie grote geallieerde offensieven⁶², weliswaar ten koste van ruim een miljoen gesneuvelden/gewonden: bij

⁵⁸ Idem, blz. 90 (citaat enigszins aangepast)

⁵⁹ Idem, blz. 92

⁶⁰ Idem, blz. 93; dit was na december 1914, september 1915, april 1917, de vierde veldslag in de Champagne.

⁶¹ Idem

⁶² Idem, blz.96

Amiens (8/8-11/8), aan de Somme (21/8-12/9), aan de Hindenburglinie (12/9-begin oktober):

8 augustus-11 augustus: Amiens

Doelstelling was het weer helemaal in bezit krijgen van de strategische spoorlijn Amiens-Parijs, waarvan de Duitsers in het voorjaar (*Michael-offensief*) een stuk bezet hadden. Honderden geallieerde tanks, veel vliegtuigen, drie kwartier beschieten van het Duitse front zorgden ervoor dat duizenden Duitse soldaten vluchtten of zich overgaven. Voor Von Ludendorff was 8/8 'een zwarte dag': de Duitsers verloren het in het voorjaar veroverde terrein en waren teruggedrongen tot de Hindenburglinie.

De spoorlijn naar Parijs was weer in handen van de geallieerden. Die verloren 46.000 gesneuvelden/gewonden, de Duitsers 70.000, waarvan 30.000 krijgsgevangenen.

21 augustus-12 september: Somme

Generaal Haig slaagde erin de Duitsers terug te drijven, Albert (22/8) en Bapaume (29/8) te heroveren. Australische soldaten trokken (31/8) over de Somme en bevrijdden Péronne en Saint-Quentin. Canadese en Britse soldaten dreven de Duitsers (3/9) terug tot de Hindenburglinie.

12 september-begin oktober: slag aan de Hindenburglinie

Voorafgaand aan het volgende door Foch geplande offensief aan de Hindenburglinie werden de Duitse posities tussen 12/9 en 19/9 op verscheidene andere plaatsen aangevallen, onder andere bij Saint-Mihiel (12/9-15/9) ten oosten van Verdun, waar de uitstulping in de frontlijn ter plekke werd afgesneden door een Amerikaans expeditieleger, onder leiding van generaal Pershing.

Metz, dat door zijn rechtstreekse spoorwegverbinding met Berlijn een belangrijke rol had gespeeld in het kanonnentransport, kon toen nog niet bevrijd worden: het Verdrag van Versailles (28/6/'19) zou de teruggave van Lotharingen en zijn hoofdstad Metz aan Frankrijk regelen.

Een groot Brits/Australisch/Amerikaans/Canadees offensief sloeg (29/9) een bres in de 'Hindenburg-linie' tussen Saint-Quentin en Cambrai. De verste loopgravenlinie werd 3/10 ingenomen. Canadezen bevrijdden (9/10) Cambrai.

Een bijna gelijktijdig Amerikaans offensief bij het bos van Argonne (26/9-12/10) werd (28/9) afgeslagen, maar uiteindelijk (12/10) waren alle Duitse posities veroverd. Sedan werd 9/11 bevrijd. Twee dagen later (11/11) werd de wapenstilstand gesloten in een treinwagon.

Het einde van de oorlog nadert:

26 september 1918: Bulgarije vraagt wapenstilstand.

29 september 1918: Duitsland besluit vrede te vragen.

24 oktober 1918: Italië verslaat Oostenrijkse leger aan de Piave.

3 november 1918: Oostenrijk-Hongarije tekent wapenstilstand.

10 november 1918: keizer Wilhelm vertrekt naar Nederland.

11 november 1918: Duitsland tekent wapenstilstandsverdrag in een treinwagon in Réthondes bij Compiègne.

28 juni 1919: Vrede van Versailles: Frankrijk krijgt Elzas-Lotharingen terug; Duitsland moet Frankrijk 132 miljard goudmarken betalen. Bosnië/Herzegovina vormt samen met Servië, Kroatië, Slovenië, Montenegro en Macedonië een nieuw land: Joegoslavië. Het Groot-Servisch ideaal was verwezenlijkt! Na de dood van Tito (1980) zou Joegoslavië weer uiteen vallen...

Boekenlijst

De Eerste Wereldoorlog 1914-1918 (John Keegan, *The First World War*, 1998; Ned. vertaling: Bab Westerveld, 2000)

De Grootte oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog (Sophie de Schaepdrijver, 1997)

De kanonnen van augustus: de eerste oorlogsmaand van 1914 (Barbara Tuchman, *The Guns of August*, 1963; Nederlandse vertaling: A. Alberts, 1987)

De schoonheid en het verdriet van de oorlog (Peter Englund, 2009; Ned. vert. 2010): Ooggetuigen van de eerste wereldoorlog vertellen in dagboeken en brieven hun ervaringen. De Canadese arts John McCrae, hoofd van een militair hospitaal aan het front, stierf daar aan een longontsteking in januari 1918. Zijn gedicht *In Flanders fields the poppies blow* (blz. 490/491) schreef hij 8/12/15:

In Flanders fields the poppies blow
 Between the crosses, row on row,
 That mark our place; and in the sky
 The larks, still bravely singing, fly
 Scarce heard amid the guns below.

We are the Dead. Short days ago
 We lived, felt dawn, saw sunset glow,
 Loved and were loved, and now we lie
 In Flanders fields.

Take up our quarrel with the foe:

To you from failing hands we throw
 The torch; be yours to hold it high.
 If ye break faith with us who die
 We shall not sleep, though poppies grow
 In Flanders fields

Grandeurs et misères d'une victoire (Georges Clemenceau, Paris, Plon, 1930)

Guerre totale et guerre révolutionnaire, tome premier (H. Bernard, Koninklijke Militaire School, Brussel, 1977)

Mémoires pour servir à l'histoire de la guerre de 1914-1918, tomes I, II (Maarschalk Foch, Parijs 1931)

Oorlogsenthouiasme, Europa 1900-1918 (Ewoud Kieft, 2015)

Passendale, Ieper 1917 (Nick Loyd, 2017: *Passchendaele, a new history*; Ned. vert. Willem van Paassen)

S.M. le roi Albert commandant en chef devant l'invasion allemande (generaal É. Galet, Paris, Plon, 1931)

Standaard Geschiedenis van de 20ste eeuw, deel 1 en 2 (Standaard-uitgeverij, 1967)

Wereldgeschiedenis, deel 9: De Wereldoorlogen (Brandt, C. e.a., Uitgeverij Standaard, 1972)

Wikipedia: Slag bij Antwerpen, Arras, Bapaume, Cambrai, Diksmuide enz.

Wim Spapens, september 2017